

Rainis – jaunstrāvnieks un “Dienas Lapas” redaktors

Vita Zelče
Sociālo un politisko pētījumu institūts
Sociālo zinātņu fakultāte
Latvijas Universitāte
2015. gada 8. oktobris

- Sovietizēta tēma
- Dekonstrukcijas nepieciešamība
- Jauni ietvari un stāsti
- Kultūras produkti
- Kādas vērtības ietveramas stāstā?

I. Kozlova gleznas «Raina arests» reprodukcija

Hronoloģija un fakti

- «Dienas Lapā» kopš 1891. gada novembra
 - Redaktors no 1891. gada 17. decembra līdz 1895. gada novembra beigām
- ««Dienas Lapa» arī turpmāk centīsies visiem spēkiem izplatīt **gara gaismu**, kura ir katras tautas augstākais mērķis, viņas lielākais spēks un viņas varenākais cīņas ierocis; kam stipri gara ieroču, tas nav pārvarams nekādās dzīves briesmās. Bet gara gaismai vajaga aizspīdēt pār visiem, ne tik vien pār bagātiem, bet arī pār nabagiem un zemākām šķirām; izglītībai vajaga būt vispārīgai; jo plašāki sniedzas izglītība, jo lielāks tautai spēks.» (1891. gada 17. dec.)
- Gadā 294–298 numuri
- 400 raksti
- Redakcijas darba vadīšana – 1172 numuri

- Rainis 19 gadu vecumā, apsverot savā dzīvē paveicamo, atzīmēja, ka viņš vēlētos, «ja ies, Petrapilī avīzi izdot»

- Rainis, J. *Kopoti raksti, 24. sēj.:*
Dienasgrāmatas un piezīmes. 23. lpp.

Pēc ka: gerriba

un tāhm jaunahm avīzehm.

Pēcē leet, ka atkal Latveeschi
No augsta Keisara
Tik šchehlīgi cetauditi,
Ka walla wehleta
No wacha galmaepiljata
Teem islaisti awīzes,
Lai sinnas, labdas wajaga
Tāhe winneem mahjās nefe.

Pēcē ar', ka wās tas gahdais
Irr ishtais Latveetis,
Kas to, kas kuhē tas labdais
Wums deht neezghees wis.
Šche larpās mehe jo wlaschaki
Tāhe sinnas dīrdesim,
Ka šchebrīd eet da wafauli,
Un kas dērr Latveetim.

Tad, mihlee brabli, Latveeschi!
Šche jaunās lappas juho
Sanemmet, laffet wabhtgi,
Te mahjās jums kuhē,
Jaur kam īdeenas palisheet
Jo wabht gaimeti.
Nu fallet, wai to negribheet?
Ka? Brabli, Latveeschi?

Wai sinneet? Wachu wallebā
Dabst simtas awīses,
Kas winneem, ka tik wajaga,
Wistats sinnas nefe.
Wums šchi tik treischa lappina
Irr sinnam dērrigahm.
Nu, lai tad fātrā mahjind
Te labwacht uņemmam.

G. Dūnēberg.

Augusta Keisara Manifests.

Peterburgā, 3-šchā Juli. No Deewa šchehla-
stības Mehš Aleksanders Dhtrais, Kreewu Keisars
un Patwaldneefs, Pohlū Kehniāsch, Wianu Keefirsis,
u. t. j. pr., u. t. j. pr., u. t. j. pr., darram šche
wissēm, Sarweem uštizigēem parwalstneekēm sinnamu:

Šchi Juli mehnefcha 1. deenā Mufu lohti mih-
leta schwegegene, Keefirstene Aleksaudra Josifowna,

Mufu lohti mihleta brabla Keefirsta Konstantina
Nikolajewitscha laulata draudzene, irr dēmdinajuse Wums
jaunu familijas loheeli un Wianu Keifaristu Augusti-
bahm dehtu, kas wahrdā nosauts par Watschislawu.

Šcho Mufu Keisari ffa namma pee-augschanu
par jaunu sīhmi tāhs šchehlstības turredami, ko Deews
Wums no debbestim sūhtjis, Mehš ešam wīlīgi
pahrelezinati, ka wissi Mufu uštizīgi parwalstneeki

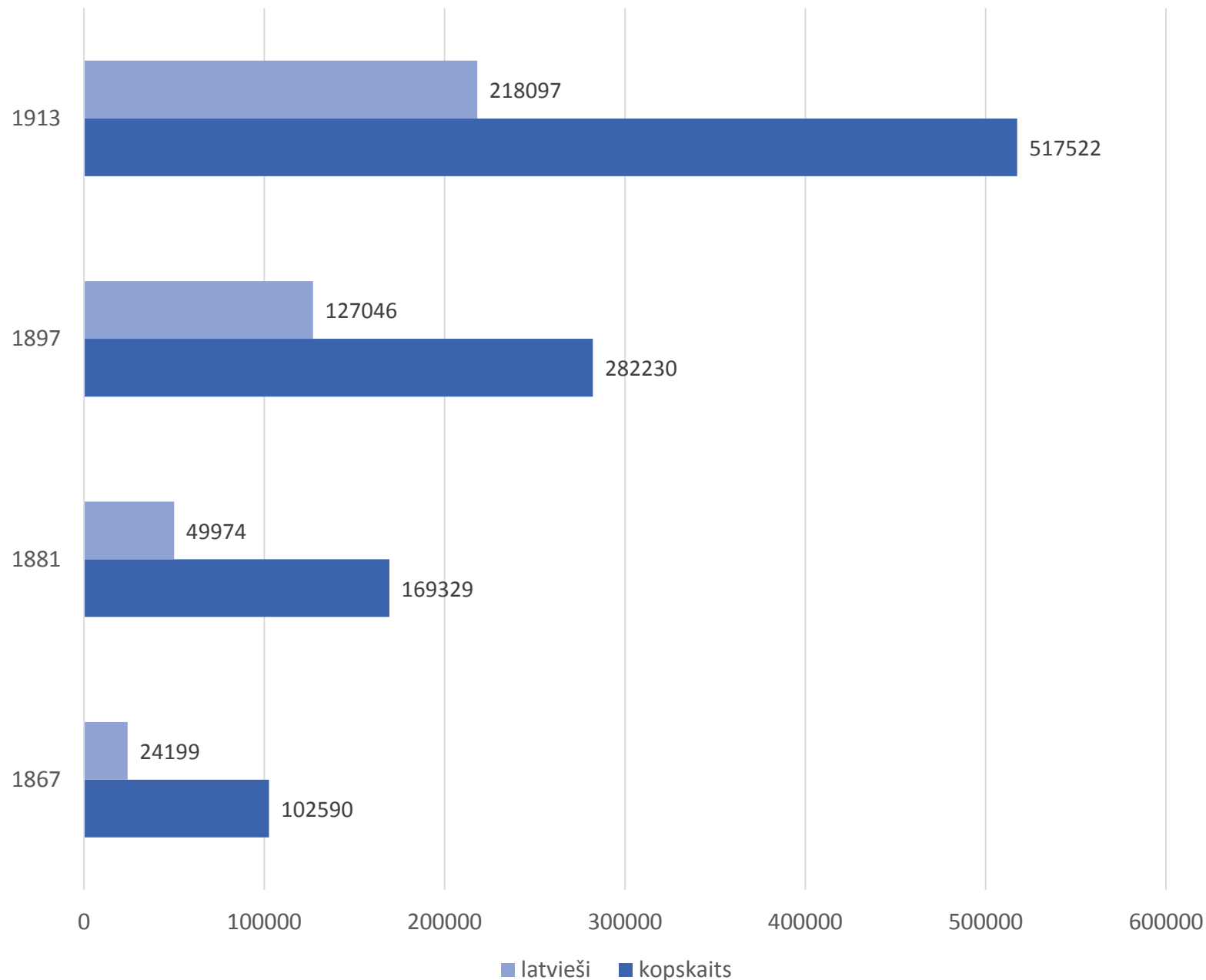
Kas ir «Dienas Lapa»?

- Dienas laikraksts, kas iznāk Rīgā latviešu valodā un kuru lasa galvenokārt Rīgā
- Konkurējošais izdevums – dienas laikraksts «Baltijas Vēstnesis»
- «Baltijas Vēstnesis» (abonentu skaits 1890. gadā)
 - Vidzeme – 1115
 - Kurzeme – 404
 - Rīga – 3500
 - Ārpus Latvijas – 363
- «Dienas Lapa» (abonentu skaits 1890. gadā)
 - Vidzeme – 549
 - Kurzeme – 353
 - Rīga – 1500
 - Ārpus Latvijas – 209

Kas ir Rīga?

- Strauji augoša pilsēta
- Iedzīvotāju skaits
- Būvniecība – jauna telpa
- Jaunas ražošanas nozares
- Atpūtas un izklaides nozares
- Masu mediju darbības centrs
- Sociālā, nacionālā, dzimtes emancipācija

Bulvāru pilsēta un bulvāru avīze

- pilsēta kā valdzinājuma, mirdzuma, burvības, izpriecu un sociālītātes/sociālizācijas vieta
- dalībnieks – indivīds un pūlis
- darbība – izrāde un izrādīšanās

Avīze, lasāma pilsētā – esot uz bulvāra?

- «Dienas Lapas» rubrikas
 - Komentārraksts un/vai informatīvs raksts par politiskiem, sociāliem, kultūras u.c. jautājumiem
 - Feļetons – galvenokārt romāni turpinājumos
 - Ārzemju hronika
 - Iekšzemes ziņas
 - Vietējās ziņas
 - Sīkumi
 - Tiesu nodaļa
 - Telegrammas
 - Sludinājumi un reklāma
 - *Mainīgās rubrikas*: Atbildes, Rīgas kapos paglabāti, Pārdos, Dievkalpošanas Rīgas baznīcās, Jaunas grāmatas, Tirgus ziņas, Kuģniecība
- Prese – “tvaika enerģijas žurnālistika, pabeigta 20 minūtēs, redīgētā lidojumā, uzrakstīta pilnos auļos pie *café* galda”
 - Emils Zolā, 1893

«Dienas Lapa» un sociālisms?

- «Kas attiecas uz sociālo virzienu «Dienas Lapā» un redaktoru (Stučkas un Raiņa) šā virziena propagandēšanu ar studentu palīdzību, tad man jāsaka, ka es redakcijā dzīvodams un strādādams **neko nemanīju** par šo virzienu, jo vadoņi, pazīdami mani par citu nacionālistu, no manis slēpa savus intīmos un tālākos nodomus, savas ilegālās brošūras, ko cits citam pasniedza lasīšanai»

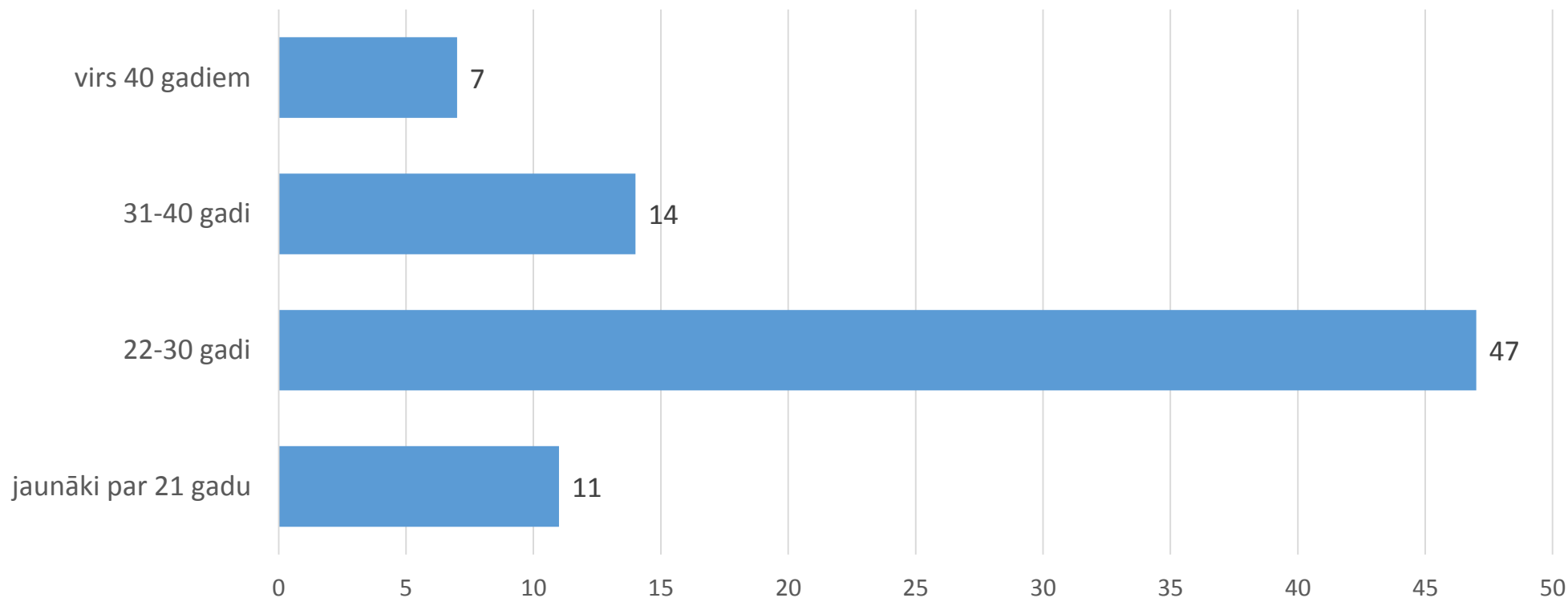
• Ārons, M. (1938). *Manas dzīves atmiņu grāmata*. Rīga: A. Gulbis. 99. lpp.

- ““Jaunā strāva” kā tāda nebija politiska, bet ieplūda tādā. Viņa bija visaptveroša garīga kustība, kura savā sfērā ievilka ij socioloģiju, ij dabas zinātnes, ij literatūru un mākslas, ij sabiedrisku dzīvi, ij sieviešu kustību, t.s. sieviešu emancipāciju, ij filozofiju, ij jaunu pasaules uzskatu meklēšanu”

• Rainis, J. Jaunā strāva. Grām.: *Kopoti raksti*. 18. sēj. 626. lpp.

Kas bija Jaunā strāva?

- 1897. gadā jaunstrāvnieku arestu laikā arestēja 138 cilvēkus, no viņiem 87 nodeva tiesai
- Tiesai nodoto jaunstrāvnieku vidējais vecums 1897. gadā bija 27,25 gadi. Domājams, ka 90. gadu pirmajā pusē Jaunās strāvas dalībnieku vidējais vecums bija vēl mazāks – 20–25 gadi

- 94,52 % no tiesai nodotajiem bija luterāņi, viens – pareizticīgais, viens – baptists un divi – jūdaismam piederīgi
- vairākumā jaunstrāvnieceki bija vīrieši, tiesai nodotas tika 2 sievietes jeb 2,33 % no tiesai nodoto jaunstrāvnieceku kopskaita
- lielākā daļa jaunstrāvnieceku – 65 jeb 86,67 % – piederēja zemnieku kārtai; 4 jeb 5,33 % bija pilsoņi, pa vienam jeb 1,33 % nāca no goda pilsoņu, tiesību zinātņu kandidātu, mazpilsoņu, tirgotāju dēlu, skolotāju dēlu, otrās šķiras zemessargu vidus
- deviņi jeb 10,47 % bija beiguši augstskolas, 12 jeb 13,95 % studēja, vairāki mācījās ģimnāzijās, reālskolas u.c. mācību iestādēs
- visi jaunstrāvnieceki bija lasīt un rakstīt pratēji
- **veidojot t.s. vidējo tēlu, var vispārināt, ka jaunstrāvnieceks ir izglītots vīrietis, luterticīgs, zemākai kārtai piederīgs divdesmitgadnieks**

Vārds, uzvārds	Sociālā izcelšanās	Nodarbošanās Jaunās strāvas laikā	Izcilākie dzīves sasniegumi, ieņemtie amati
Jēkabs Alksnis (1870–1957)	Galdnieka dēls	Tērbatas universitātes Medicīnas fakultātes students (1890–1895)	LR Pagaidu valdības Apsardzības ministrijas sanitārās daļas priekšnieks (1919); LU profesors (1921) un Medicīnas fakultātes ķirurģiskās klīnikas vadītājs
Antons Birkerts (1876–1971)	Saimnieka dēls	Jelgavas pilsētas Aleksandra skolas audzēknis (1888–1892); tiesas rakstvedis (1894–1896)	Literatūrzinātnieks, rakstnieks; LZA Valodas un literatūras institūta un Raiņa muzeja zinātniskais līdzstrādnieks (1946–1950)
Dāvids Bundža (1873–1901)	Rokpeļņa dēls	Jelgavas tiesu izmeklētāja kancelejas darbinieks (1894–1896); “Dienas Lapas” tieslietu referents (1896–1897)	Mēnešraksta “Auseklis” redaktors (1898–1900), Bostonas Latviešu strādnieku biedrības sekretārs (1900)
Aleksandrs Dauge (1868–1937)	Skolotāja dēls	Tērbatas universitātes Teoloģijas fakultātes (1889–1890) un Vēstures fakultātes (1890–1895) students; Tērbatas Trefnera ģimnāzijas skolotājs (1895–1897)	LR izglītības ministrs (1921–1922); LU profesors (1931)
Pauls Dauge (1869–1946)	Skolotāja dēls	Skolotājs Saukā (1888–1893), Tērbatas universitātes (1894), Pēterburgas zobārstniecības skolas (1895), Maskavas zobārstniecības institūta (1895–1897) students	KPFSR Veselības aizsardzības tautas komisariāta kolēģijas loceklis (1918–1920) un zobārstniecības daļas vadītājs (1920–1928); Maskavas Stomatoloģijas institūta sociālās patoloģijas un mutes dobuma higiēnas katedras vadītājs un profesors (1928–1931); represēts; LKP CK Partijas vēstures institūta līdzstrādnieks (1945–1946)
Augusts Deglavs (1862–1922)	Saimnieka dēls	Rakstnieks un žurnālists; darbi publicēti “Baltijas Vēstnesī”, “Mājas Viesī”, “Dienas Lapā”	Rakstnieks; LR Izglītības ministrijas Mākslas departamenta Rakstniecības nodaļas vadītājs
Kārlis Deķēns (1866–1942)	Rentnieka dēls	Lejas draudzes, Viļķenes un Susējas pagastskolas, Valmieras elementārskolas u.c. skolotājs	LR Tautas padomes, Satversmes sapulces loceklis; Saeimas deputāts; Rīgas Domes priekšsēdētājs (1920–1934); izglītības ministra biedrs (1923)
Jānis Driega (1871–1927)	Zemnieka dēls	strādnieks Liepājā	LSDSP un KSDSP biedrs; pēc atgriešanās Latvijā 1921 gadā strādnieks dzelzceļa būvdarbos

TABULAS FRAGMENTS

Vārds, uzvārds	Sociālā izcelšanās	Nodarbošanās Jaunās strāvas laikā	Izcilākie dzīves sasniegumi, ieņemtie amati
Aspazija (īst. v. Elza Rozenberga, prec. Pliekšāne; 1865–1943)	Saimnieka meita	Mājskolotāja (1891–1893); Rīgas Latviešu teātra darbiniece; dzejniece, dramaturģe, publiciste	Dzejniece, dramaturģe; Satversmes sapulces locekle
Anastasija Čikste (prec. Rūtenfelde; 1879–1962)	Saimnieka meita	Jelgavas meiteņu ģimnāzijas audzēkne; mājskolotāja	Ārste; Rīgas pilsētas veselības valdes skolu higiēnas nodaļas vadītāja (1920–1934); tulkotāja
Magda Dobeļe (prec. Roziņa; 1873–1925)		Liepājas meiteņu ģimnāzijas audzēkne	LSDSP biedre; mirusi PSRS
Klāra Hibšmane (1878–1946)	Saimnieka meita	Jelgavas meiteņu ģimnāzijas audzēkne	Ārste, Slobodskas apriņķa slimnīcas Dzemdību nodaļas vadītāja (1907–1912); higiēnas skolotāja Rīgas 3. ģimnāzijā; Rīgas pilsētas domniece
Dora Pliekšāne (prec. Stučka; 1870–1950)	Muižas nomnieka meita	Cīrihes universitātes (1892–1894) un Monpeljē universitātes (1894–1897) Medicīnas fakultātes studente	LSDSP biedre, padomju Latvijas valdības priekšsēdētāja sekretariāta vadītāja (1919), Komunistiskās internacionāles Latvijas sekcijas sekretariāta darbiniece Maskavā
Lonija Treigūte (prec. Neiberga; 1880–1976)		Jelgavas meiteņu ģimnāzijas audzēkne	Ārste Ģintermuižas psihiatriskajā slimnīcā
Verēna Treigūte (prec. Akermana)		Jelgavas meiteņu ģimnāzijas audzēkne	Ārste Viesītē, Cēsīs

Paudzes biogrāfija

- Sava laika sociālie un nacionālie aizspriedumi
- Izglītība un tiekšanās pēc tās
- Vēlēšanās dzīvot labāk un pilnvērtīgāk nekā vecākiem
- Sava laika sociālistiskā literatūra
 - Bēbelis, Kautskis, Markss, Engelss, Mēringss
 - 1893. gadā J. Pliekšāns iepazīnās ar sociālistu un anarhistu teorētiku sacerējumiem: “Pievelk pie sociālisma lielums, plašums, masas idejas; anarķisms kā individuālisms man likās interesantāks, bet sektantisks ..”
- Modernā Rietumu un Krievijas literatūra, t.s. 19. gs. sociālie romāni
 - Rainis lasīja: Ļ. Tolstojs, F. Dostojevskis, I. Turgeņevs, I. Gončarovs, E. Zolā, G. de Mopasāns, T. Hārdijs, A. Franss, M. Tvens, A. Strindbergs
- Dabaszinātnieku sacerējumi
- Tīklošanās (it īpaši esot ārpus ģimenes, svešā pilsētā)
- Socializācija, resocializācija

Vērtējumi

- Andrejs Upīts: “Deviņdesmitie gadi latvju vēsturē nāk kā tautiskā atmodas laika tieša antitēze un loģisks turpinājums”
- M. Valtera skatījumā Jaunā strāva visvairāk ienīda tradicionālismu, galvenais bija “cīņa, pretjūta, gaita uz kaut ko jaunu, varbūt pat smieklīgu, pretīgu, neprātīgu”; “jauneklīgā nejēdzība”; “sensuālisms, nabadzības un mīlestības lepnums, mīlestības dziesma un nāves sauciens lirismā un sarkasmā”
- Aspazija: “Jaunā strāva .. mums ar pilnu tiesību jāieskaita par modernās kultūras sākumu tādēļ, ka tā mūsu tautu veda sakarā ar Eiropas kultūru, ierindoja to kā locekli vispasaules attīstības organismā, un tā darīja viņu kā pilntiesīgu līdzdarboni ar ārpuses tautām kopā censties pēc cilvēces lielajiem mērķiem, kuri ne atsevišķi katrai tautai par sevi, bet visām kopēji sasniedzami”
- M. Valters: Jaunā strāva mūsu vēsturē – “liels temats”

Jaunstrāvnīku vizualizācija:
Interneta resursi

Vērtības

- Izglītība un apgaismības darbs
- Socializācija industriālajā modernajā pilsētā
- Integrācijas pasaules literatūrā un kultūrā
- Integrācija pasaules politiskajā un sociālajā domā
- Sociālā solidaritāte
- Nacionālās kultūras un valodas attīstība
- Tīklošanās un sadarbības mācīšanās

Literatūra

- Butulis, I. (2000). Jaunā strāva. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 474.–492. lpp.
- Butulis, I. (2006). Jaunā strāva un 1905. gada revolūcija Latvijā. Grām.: Bērziņš, J. (red.). *1905. gads Latvijā: 100*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds. 202.–208. lpp.
- Conboy, M. (2006). *Tabloid Britain. Constructing a Community Through Language*. London: Routledge
- Plakans, A. (1981). The Latvians. In: Thaden, E. (ed.). *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*. Princeton: Princeton University Press. P. 207–284.
- Schwartz, V. R. (1999). *Spectacular Realities. Early Mass Culture in Fin-De-Siecle Paris*. Berkeley: University of California Press
- Zelče, V. (2000). Jaunstrāvniece. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 60–82.

Liels paldies!